

SEMINAR O NIČEOVOM ZARATUSTRI

Karl Gustav Jung

From 1934 - 1939 Carl Gustav Jung embarked on five - years Seminar on Nietzsche Zarathustra which several time interrupted by lecture trips to England, the United States, and India. For Jung, Zarathustra was an invaluable demonstration of the unconscious at work, one that illuminated both Nietzsche's psychology and spirituality and that of the modern world in general. Seminar on Nietzsche's **Zarathustra** has been an important source in depth Psychology. Nietzsche is perhaps the first Western man to have experienced a psychological encounter with the Self. Certainly Jung was intensely conscious of the importance of Zarathustra as a foreshadowing of the cataclysm about to overtake Europe and the world. Jung's Lectures and notes that constitute text were in English language. Ilija Kapičić translated and prepared this work which will be published in the beginning of next years.

Predavanje III

05. februar 1936.

Prof. Jung: Prošli put smo govorili o ideji degeneracije. Sada on nastavlja:

„Naviše se vinuo naš duh: tako on je parabola našeg tijela, parabola uzdizanja. Takve parabole uzdizanja su naše vrline.

Tako tijelo ide kroz istoriju kao neko ko nastaje i bori se. I duh – što je on za tijelo? Vjesnik njegove borbe i pobjede, njegov pratilac i odjek.

Parabole su imena dobra i zla; one ne govore, samo nagovještavaju. Budala je ko iz njih traži znanje!

Poslušajte, braćo moja, svaki sat kad bi vaš duh da govori u parabolama; tu je porijeklo vaše vrline.

Uzdignuto je tada vaše tijelo, i uskrslo; sa svojim oduševljenjem ono zanosi duh; tako da on postaje tvorac, procjenitelj, ljubavnik i svačiji dobročinitelj.

Kada vaše srce preplavi širina i punoća poput rijeke, što je blagoslov i opasnost za one iz nizine: tu je porijeklo vaše vrline.

Kada ste uzdignuti iznad pohvale i prijekora, i kada bi da zapovijedate svim stvarima kao volja ljubavnika; tu je porijeklo vaše vrline.

Kada prezirete ugodne stvari i meku postelju i ne možete je naći dovoljno daleku od nježnosti, tu je porijeklo vaše vrline.

Kada ste nosioci nečije volje i kada je promjena svih potreba za vas postala nužna, tu je porijeklo vaše vrline.

Zaista, to su novo dobro i zlo, novo duboko žuborenje i glas nove fontane!

Moć je ta nova vrlina; ona je vladajuća misao i oko nje je tana-na duša: zlatno sunce i oko njega zmija saznanja“.

Zadnji dio je izuzetno težak, ali dobijamo nagovještaj u toj rečenici: „Zaista, to su novo dobro i zlo. Novo duboko žuborenje i glas nove fontane! Na što se ovo odnosi?

Prof. Reichstein: Na impersonalni centar, ne na lični. On kaže da je on različit od onog koji kaže „sve za mene“.

Prof. Jung: Vi mislite da je „sve za mene“ neka egoistička tendencija, i da je ovo neka altruistička verzija?

Prof. Reichstein: On govori o novoj fontani.

Prof. Jung: Ali to bi moglo ukazati prosto na nešto što do sada nije igralo, na novi izvor.

Mr. Allemann: To je nova energija, novi libido koji struji iz nesvjesnog.

Prof. Jung: To bi bila tačna formulacija. Takođe možemo reći

novi oblik energije koji struji iz različitog područja od prethodnog. I pod kojim se uslovima takva stvar može dogoditi?

Mrs. Crowley: Kad postoji izmirenje dvije suprotne strane.

Prof. Jung: Da, nova energija ne može poteći ako ranije nije postojao sukob, tako da neđe mora postojati suprotnost, i tada su iznenada izmireni parovi suprotnosti i energija koja je uložena u toj tenziji sada je oslobođena. I što je ta suprotnost?

Prof. Reichstein: Zlatna lopta i oko nje zmija znači Sopstvo i kolektivitet.

Prof. Jung: To bi ih simbolizovalo. Ali, u ovom poglavlju imamo aluziju na određenu dilemu.

Mrs. Frost: To je suprotnost između Seele (duša, p.p.) koja želi, ich will (ja želim, p.p.) i nekog ko kaže: „Uradi tako“!

Prof. Jung: Ali, to je ovđe rečeno sa toliko mnogo riječi.

Miss Hannah: Tijelo i duh.

Prof. Jung: Upravo, tako, on kaže: „I duh – što je on za tijelo?“ Tako imamo aspekt duha, i to fizički i tjelesni aspekt. Dakle, tijelo i duh su dugo u suprotnosti, kao što znate, ali očigledno Niče ovđe pronalazi izmirenje to dvoje. Će je to navedeno u tekstu ovog poglavlja?

Mrs. Crowley: Zar to nije u ovoj ideji o paraboli?

Prof. Jung: Vidite, „parabole su sva imena dobra i zla, one ne govore, samo nagovještavaju. Budala je ko iz njih traži znanje“. Tako, te parabole stvarno ne daju ništa, ne daju znanje po sebi, ali ovđe postoji i drugi odgovor u riječima Zaratustre.

Miss Hannah: Zar to nije: „Poslušajte, braćo moja, kad bi vaš duh da govori u parabolama?“

Prof. Jung: Upravo tako. To jest, parabola po sebi nije izvor znanja i razumijevanja. Riječi ne znače ništa, one su samo riječi. Važna stvar je kad duh govori u parabolama. Drugim riječima, kad duh govori u parabolama, tada se otvorio novi izvor energije i tada kao plod ili rezultat određenog psihološkog stanja parabole imaju značenje. Parabole po sebi nijesu to što ima

značenje, već je značenje to što se pojavljuje; da se govori u parabolama to je važno zato što su simptom za nešto što se dogodilo. Dakle, pod kojim bi uslovima vi govorili u parabolama?

Mrs. Crowley: U kreativnom stanju. Čini mi se da je parabola stvar koja izrasta iz otkrovenja i činjenica je da je potpuno apstraktna stvar, više koncept. Tako je kreativni proces koji se dešava u parabolama vrsta forme otkrovenja; on nije stanje, već dozvoljava opažanje.

Prof. Jung: Da, govori se u parabolama ili analogijama na primjer, kada one mogu da jasno izraze stvar, sažetim jezikom. To je jedan uslov, ali to nije stanje koje predviđa Niče.

Mr. Allemann: Da li bi to bilo stanje ekstaze, egzaltacije?

Prof. Jung: Da, u ekstatičkom stanju – kao što je Mrs. Crowley rekla, stanju otkrovenja – naime, kada je nešto otkrio ili razumio što mu ranije nije bilo poznato. Onda, u nemogućnosti da izrazi tu stvar riječima koje su mu date on će dodati dugi niz analogija. Jedan odličan primjer je Propovijed na gori, sve te parabole za kraljevstvo raja. Vidite, ideja o kraljevstvu raja bila je jedno veliko otkrovenje, izmirujući simbol, jedinstvo suprotnosti. I kada Hrist pokuša da prenese to otkrovenje svojim sljedbenicima on koristi niz poznatih analogija o kraljevstvu raja da bi okarakterisao suštinu te posebne ideje koja se ne može izraziti jednom riječi. Što je kraljevstvo raja? Od čega se kraljevstvo raja sastoji? To je teško reći; i danas, ako ljude pitate o tom pojmu, oni nijesu saglasni, čak ni teolozi. Neko će reći da se nalazi među ljudima, a drugi više vjerni tradiciji reći će da je u vama, na primjer u vašem srcu. Ali, ako čovjek ne čuje srce ili um, on ga neće steći, i potom vi morate koristiti brojne druge analogije da biste prenijeli ideju. Dakle, Niče uzima parabole budući da su imena dobra i zla, riječi samo, riječi su simptom određenog ekstatičkog stanja: naime, stanja u kojem je obično ljudsko biće iznenada obuzeto nesvjesnim sadržajima, i sve to govori glasno. On će stvoriti parabole kao puke simptome nesvjesnog sadržaja,

i tada one imaju svoju vrijednost. On nastavlja logično: „Uzdignuto je tada vaše tijelo; svojim oduševljenjem ono zanosi duh; tako da on postaje tvorac, procjenitelj, ljubavnik i svačiji dobročinitelj“. To znači da iz nesvjesnog koje je smješteno u tijelu teče otkrovenje i uzrokuje parabole; neko postaje kreativan, stvara parabole i na taj način prenosi stanje milosti, taj tok prosvjetljenja, ili što god da je, na nečije biće. Postaje se svačiji dobročinitelj zato što je to tada izvor novog života, nove energije. Sada je interesantno da Niče kaže: „Podignuto je tada vaše tijelo“; svako bi rekao da je to duh. Zašto je tako?

Prof. Reichstein: Zato što se on poistovjećije sa Zaratustrom.

Prof. Jung: Ali on bi tada rekao: „Uzdignut je tada duh“, Zaratustra je duh par excellence, on nije čovjek.

Mrs. Crowley: To je zbog toga što je tijelo uzdignuto kada je razumjelo to otkrovenje, ili tu riječ.

Prof. Jung: Zašto onda u drugim slučajevima ljudi uvijek kažu „duh“?

Mrs. Crowley: Zar upravo to nije razlika? Kada je on nesvjestan, tada je to duh, ali kada se učini svjesnim, tada je nesvjesno inkorporirano u tijelo.

Prof. Jung: To je sve tačno, ali ljudi obično ne govore o uzdizanju tijela.

Mr. Allemann: U nekim slučajevima ekstaze čini se kao da je tijelo uzdignuto; očigledno sveci su bili uzdignuti.

Prof. Jung: Da, to je poseban fenomen koji je, na primjer saopštio Sveti Franjo; u određenim trenucima kada su se molili ispred oltara bili su uzdignuti i lebđeli u zraku u nekoj vrsti spoljašnje manifestacije ekstaze. Ali, u hrišćanskom razumijevanju oni su uzdignuti u duhu. To fizičko tijelo koje se čini da je uzdignuto potvrđuje ono što kaže Niče, ali ni jedan od svetaca to nije rekao. Oni su rekli da je duh bio uzdignut.

Mrs. Jung: Da li je tijelu potrebno uzdizanje?

Prof. Jung: Da, to je posebnost u Ničeovom slučaju koja ima

veze s njegovim tipom. On je uglavnom intuitivni tip sa potpunim zapostavljanjem tijela; stoga je njegovo tijelo uvijek patilo od fizičkih bolesti. Polovina psihogenetskih bolesti nastaju onde đe je riječ o previše intuicije, zato što intuicija ima taj posebni kvalitet izvođenja ljudi iz njihove uobičajene stvarnosti. Intuitivci su uvijek ispred sebe, nikad sasvim ovđe i sada zato što slute mogućnosti koje se događaju u budućnosti. Tijelo je ovđe i sada par excellence, zatvor u kojem smo ovđe i sada; ali intuicija je ta sposobnost koja izmiješta odavde i sada u prostor i vrijeme. Dakle, kao kompenzacija tijelo uvijek reaguje protiv morbidno intuitivnih ljudi koji pate od svih vrsta bolesti, posebno od poremećaja u abdomenu i stomaku, čira u stomaku ili kile, na primjer, to je kao da su simpatički nervni sistem, posebno vegetativni nervni sistem i digestivni trakt stvorili grč. Mogu se pokazati mnogi takvi slučajevi koji imaju namjeru da skrenu pažnju pojedinca na stvarnost tijela. Gotovo je opasno imati toliko intuicije; takvi ljudi potpuno zaborave da su ovđe i sada, da nijesu u nekoj drugoj zemlji i predivnoj budućnosti.

To je tačno Ničeov slučaj, tako da je on uvijek u suprotnosti sa tijelom; sa tim smo se bavili u vezi s igračem na konopcu, i nekoliko drugih puta. Stoga kada pokuša da opiše stvarnu ekstazu, on naravno postavlja određenu težinu na tijelo jer shvata da to ovđe nije duh što daje otkrovenje. Za nekog intuitivnog intelektualca izvor otkrovenja je tijelo; nesvjesno je tada opterećeno tijelom zato što um i intuicija o njemu ne vode brigu. Pošto se Niče sasvim poistovjećuje sa Zaratustom koji je vazdušno biće, dah, naravno on je uvijek u vazduhu iznad svoga tijela i tu nema što da jede osim daha i vazduha. Pa, nešto značajno što mu se događa mora doći iz tijela zato što je nesvjesno identično sa tijelom. Naravno, to tako nije sa senzitivnim tipom čija su svijest i um uvijek ovđe i sada, u tom slučaju bi čuli da otkrovenje dolazi od gore, od duha. Dakle, budući da je čitav vijek bio previše hipnotisan i fasciniran tijelom, naravno, učiće vas da duh uvijek

dolazi odozgo, iz vazduha. On je svjetlost koja dolazi iz raja, ili vjetar, i otkrovenje se događa iz daha.

Miss Wolff: Ja mislim da prevod ovde nije dobar, auferstanden bukvalno znači uskrsnuo i to bi mogla biti fina aluzija na Hrista zato što je Hrist podignut na krst, a zatim uskrsnuo. Tako se vjerovatno može reći da to nije samo problem Ničeovog vremena već cjelokupnog hrišćanskog stava, koji je intuitivni stav.

Prof. Jung: Da, to je upravo ono što sam rekao da je to praktično hrišćansko učenje. Da otkrovenje dolazi iz duha, a ne iz tijela, učenje je koje datira iz davnina tako da koincidira sa hrišćanskim učenjem. Dakle, Niče je sposoban da izrazi svoju ličnu psihologiju nečim što je opšte, kolektivno i tradicionalno. Zapravo, zanimljiva je stvar kada se otkrovenje dogodi u kraljevstvu duha tada je duh uskrsnuo i izliječen je, to onda funkcioniše, i kada se to dogodi od strane tijela onda je ono izliječeno i vraćeno u život. I tada, naravno, za Ničea kao intuitivca ili dobrog hrišćanina kojeg on predstavlja funkcionisanje tijela je istinsko otkrovenje. Ako ispravno razumijemo, za intuitivca je istinsko otkrovenje da je tijelo ovde i sada; i budući da je duh hrišćanskog učenja razmišljanje, intuicija i identičnost sa vazduhom, istinsko je otkriće da je ovde i sada i da sadrži duh, sadrži život, da je nešto što stvarno funkcioniše. Za intuitivca ovde i sada nije ništa drugo nego pustoš zatvora i to je naravno, staro hrišćansko učenje – da je naše tijelo zatvor za dušu, da je ovde i sada dolina bijede i poniženja i da smo mi ovde u zatvoru đe samo patimo, đe nijesmo slobodni, i ona dolazi u naše postojanje samo u budućem životu.

Mrs. Frost: Zar Niče u svim tim stihovima ne sugerise novu sintezu? Do sada postoji samo duh i on ovde misli da tijelo treba povezati sa duhom u novu sintezu.

Prof. Jung: Apsolutno, to je novo otkrovenje, jedinstvo parova suprotnosti, duha i tijela. On donosi to jedinstvo opisom duha na nominalistički način. Hrišćanin bi rekao duh je Logos, riječ, i ona je puna života i otkrovenja. Ali, Niče nam otkriva i kaže duh je

Logos, ali da ne znači ništa osim riječ i u toj mjeri duh je vazduh. Naravno, moglo bi se držati da je to vrlo jednostavna definicija koncepta duha, i to je tačno ono što bih rekao; tradicionalno značenje spiritusa, logosa vrlo je jednostrana ideja. Izvorno značenje riječi Geist na njemačkom ukazuje na nešto različito od latinske riječi spiritus što je naravno dah vazduha, kao što je grčka riječ pneuma upravo vjetar, te se uzima u duhovnom značenju samo pod uticajem hrišćanstva; u grčkim savremenim tekstovima pneuma ne znači duh, već znači vjetar ili vazduh. Tako latinska i grčka riječ spiritus koju mi koristimo znači upravo vazduh, dok Geist to nije. Riječ Geist, kao što sam to objasnio nekoliko puta, ima veze sa nečim dinamičkim, on je strujanje, nova manifestacija poput pjene koja izlazi iz boce šampanjca. On je isparljiva supstanca sadržana u vinu, na primjer Weingeist i spiritus vini je alkohol, duh se vraća nazad iz vazduha. Geist izvorno nema značenje vazduha, riječ izražava dinamičku proceduru, provalu nečega. U Novom zavjetu silazak Svetog Duha u obliku vatrenog jezika ili snažnog vjetra *dinamika* je duha; đe se pojavljuje u vjetru ili oluji imate dinamički kvalitet, kao što njemačka riječ Geist u velikom stepenu gubi značenje. Ono vjerovatno još uvijek postoji u konceptu Geistreich (duhovit, p.p.), što znači da je neko pun poleta, da neko stvara, da je brilijantan; tada se kaže: Er hat Geist (on ima duha, p.p.) ili Geisreich, ali to je blijedo. Vidite, izvorna dinamička koncepcija Geist je stvarno nestala.

Mrs. Jung: Ja mislim da riječ Gischt (sprej, p.p.), ima taj dinamički kvalitet.

Prof. Jung: Pjena stvorena od vodopada ili talasa mora se zvati Gischt, i to je ista riječ.

Mrs. Baumann: Da li engleska riječ gejzer dolazi od toga?

Prof. Jung: Gejzer je strujanje vruće vode; riječ je vjerovatno iz istog izvora, ali ja nijesam sasvim siguran. Ona je nordijska, dolazi iz skandinavskog korijena.¹

---

¹ **Geyser** (Islandski): gusher, od stare norveške riječi **geysa**, „žuriti naprijed“.

Mrs. Sigg: Ja upravo mislim da je Ničeovo herojsko djelo bilo, dok je pisao prvi dio Zaratustre, *Rehabilitierung Geist*.

Prof. Jung: Da, cjelokupni Zaratustra je strašna provala, njegov elan i entuzijizam je *Geist*, ali u njegovom najizvornijem obliku. Bio je preplavljen, tako da je žrtva tog dinamičkog izliva. Poput učenika na Pedesetnici: kada su izišli na ulicu ljudi su mislili da su pijani, ali su oni bili preplavljeni dinamikom duha.² Naša ideja o duhu postala je prilično jada; u kasnom hrišćanstvu ona je jada i apstraktna. Dakle, vidite on u tome fenomenu oseća da tijelo i ono što se zove „duh“ dolaze zajedno u otkrovenju koje za njega stvarno dolazi iz tijela. Zapravo, to je za njega neka vrsta iskupljenja tijela, nešto što je u hrišćanstvu nestalo, u njemu su tijelo i ovdje i sada uvijek potcijenjeni. Može se reći kad Niče piše ove riječi sa svojom intuicijom i cjelokupnom svojom misli on oseća da hrli u ovdje i sada, i to je otkrovenje. Tada dvije stvari dolaze zajedno, i on oseća da je to sudbonosno. Na primjer, on kaže: „Zaista, to su novo dobro i zlo. Zaista, novo duboko žuborenje i glas nove fontane“. *Ein neues tiefes Rauschen* (nova duboka buka, p.p.), prevedeno je kao „duboko žuborenje“, ali to ne opisuje stvarni zvuk stvoren od podzemne rijeke koja juri kroz stijene, tako da čujete grom poput buke u dubini. Ta rečenica upućuje na nešto što je još uvijek ispod sadašnjeg trenutka; to je budućnost i Niče oseća da je čuo nešto iz budućnosti. Tako da ono što on oseća kao izvor koji dolazi iz tla vrsta je simptoma, anticipacija nečega velikog što dolazi.

Mrs. Frost: Hućanje bi bila prava riječ, to je nešto što dolazi odozdo.

Prof. Jung: Da li vi govorite o hućanju rijeke?

Mrs. Baumann: Bućanju?

Prof. Jung: Kada je kamenje u njoj, u dubokom klancu vi čujete gromoglasnu buku poput hućanja voda Nijagare. Pa sada, dio kojim smo se bavili započinje idejom degeneracije i šecate se da sam je objasnio kao vrstu odstupanja od *roda*, od posebne vrste

² Efešanima 5 : 18.

kojoj pojedinac pripada. Dakle sada, kada se odstupi od zakona roda, to je kao da ste napustili središte struje života de je struja najbrža, postepeno odbačeni prema obali, bačeni na zemlju i dolazite do zastoja. Dakle, može se izvan života gledati i videti kako rijeka prolazi i čovjek se više ne kreće i ne živi, zato što se stvarni proces života uvijek obnavlja promjenom, promjenom iz dana u dan, iz časa u čas. Možete ga videti na čas iz daleka, ali sve više i više život vam izmiče i vi ga sve više i više osećate kao gubitak; i na kraju će se desiti da vas je život stvarno napustio, da umirete. Stoga, degeneracija u izvjesnoj mjeri vodi u smrt, ali čim, nesvjesno oseti nedostatak života, ono uspostavlja balans ili kompenzaciju, nastoji uspostaviti predašnje stanje, dakle nesvjesno traži biće za glavni tok. Zatim dolazi trenutak stupanja u tok, u središnju poziciju u kojoj su lijevo i desno spojeni zato što je u tom kinetičkom djelovanju akt koji ujedinjuje parove suprotnosti. Tada se kreće, i to je takav trenutak kao što ga ovde opisuje Niče. On oseća da je izbio izvor, da rijeka teče; podignut je iz svojih stopala i odnesen nivodno. Stoga se oseća obnovljenim, duh mu je bio odvojen od tijela i sada ga on ponovo pronalazi. On se kreće rijekom života.

To je intuitivni, dinamički fenomen i u Ničeovom slučaju, naravno pojedinačna pojava, ali kao što sam rekao, to je takođe kolektivni fenomen. Po svom porijeklu, samo ga je jedna osoba jasno razumjela, ali u isto vrijeme taj pojedinac oseća da je podignut, takođe čuje podzemnu tutnjavu i buk mnogo snažnijeg toka nego što je njegov pojedinačni izvor. To je tok iz kojeg dolazi njegov pojedinačni izvor. To je kolektivni fenomen koji je još uvijek u nesvjesnom, nije vidljiv na površini, ali ćemo ga videti u sljedećem poglavlju, da ga on veoma mnogo oseća kao stvar koja će biti u budućnosti; u budućnosti će mnogi mlazevi poteći i tada će to opet biti veoma moćna rijeka koja će se neodoljivo kretati i ispirati sve što joj se nađe na putu. Ja na to ponovo ukazujem jer se to odnosi na ono što se dešava u naše vrijeme; svjedoci smo mnogo različitih aspekata početka novog vremena i novog duha za koje stariji

Ljudi imaju mnogo teškoća da razumiju. Mi smo razdvojeni, nesigurni o značenju našeg sadašnjeg vremena, primjećujemo najneobičnije pojave oko nas i ne znamo kako da ih vrednujemo. Na primjer, ta činjenica ukidanja zlatnog standarda jedna je od najvažnijih svih vremena. Da nacije mogu pogaziti svoju riječ znali smo i ranije, ali da trebaju to učiniti tako lako to je značajno, kada je to sasvim očigledno da se Amerika i Engleska ponose da su vrlo moralne i hrišćanske. To je kao da ja čovjeku dugujem sto franaka i kažem: „Ovde ti plaćam pedest, to je ono što ti dugujem“. Zatim, čovjek kaže: „Ne, ti mi duguješ sto“. Ali ja kažem, to nije važno, uzmi ili ostavi; ja imam moć da varam ljude i koristim tu moć. I bez crvenjenja. Niko ne oseća nikakvu posebnu grešku u tome – to je sve za dobrobit nečije vlastite nacije. Što o tome kaže crkva? Ništa. Niko zbog toga nije pocrvenio.

Mrs. Frost: Ali, vi ste rekli da Bog treba da bude previše loš!

Miss Hughes: Zar nemate parabolu u nepravednom upravniku?

Prof. Jung: Tačno, tačno, ja to zovem novi duh. Ali, ja kažem, ako crkve vjeruju u svoje vlastite vrijednosti, trebale su o tome riječ reći. Ali nijesu, niko se nije usudio da otvori usta i to je neka zapanjujuća istina iako ove iste nacije imaju puno toga za reći kada Njemci urade takvu stvar, i svi smo otvorili usta kada su Rusi ubili milion buržuja. I razlika je beznačajna, manja ili veća. Sada je to naravno nešto posve novo. I želim da pomenem interesantnu činjenicu da Njemačka barem ima veliku zaslugu za formiranje tog novog duha. Oni kažu to je stari Votan, kažu da su postali pagani. I kad su upali u Belgiju, rekli su: „Mi smo prekršili ugovor“. To je ono što je Bethmann – Hollweg uvijek govorio: „Prekršili smo našu riječ“, priznao je.³ I tada smo rekli kako je bio

---

³ Theodore Bethmann Hollweg (1856-1921) postao je Rajh kancelar 1900. godine, i uprkos mnogim diplomatskim greškama ostao je u kancelariji sve do 1917. godine. Najpoznatiji je njegov opoziv ugovora garantovanja belgijske neutralnosti kao „komadića papira“. Rekao je u Rajstagu 1914. godine da je njemačka bila nepravedna prema Belgiji.

ciničan, te da su Njemci u svakom slučaju pagani. Ali, oni prosto priznaju ono što drugi misle i rade. Dakle, učite iz toga. Uradite to, ali nikad to ne kažite; tada ste mudri. Budite sa arhibiskupom od Kenteberija i tada je to ekonomska mjera. Vjerujte u vašu crkvu i tada je sve u redu. Njemci su pokrenuti tim novim i čudnim duhom koji nije dobar, i oni su vrhunske budale jer to kažu. Ali, za nas je interesantno da ja moram reći da sam Njemcima zahvalan za njihov paganski pokret, na čijem je čelu moj prijatelj profesor Hauer koji nas je učio Tantričkom jogu i koji je sada postao spasilac ludaka. I neki od njih su tako divni i poštenu; to što ga zovu Votan znači naravno da su u vrsti sna koji se ne može izbjeći govoreći istinu. Da je Votan⁴, to je zanimljivo. Švajcarac Martin Ninck napisao je veoma interesantnu knjigu pod nazivom *Wotan und Germanischer Schicksalsglaube*⁵, u kojoj je sakupio cjelokupni materijal o Votanu kao dokaz da je on personifikacija pokretačkog duha iza Hitlera. Votan je buka u šumi, bučne vode, onaj koji izaziva prirodne katastrofe i ratove između ljudi. On je veliki čarobnjak. Sasvim ispravno, Rimljani su ga poistovjećivali sa Merkurom – ne naravno kao bogom trgovine, već bogom čarobnjaka, ljudi koji idu u mrak, koji su tajno na putu i koji su pokrenuti tajnim namjerama; i on je takođe psihopompos, vodič duša, neko ko odvodi duše u zemlju duhova, bog otkrovenja. Stoga se može reći da je sličan tračkom Dionisu, bogu orgijastičkog entuzijazma. Sada je stari Votan u srcu Evrope; možete videti sve psihološke simptome koje on personifikuje uključujući i njegov romantični karakter čarobnjaka, boga misterija – sve to ponovo živi. Sve dokle njemački mentalitet doseže u Evropi - doseže kao što znate od Urala do Španije – mi imamo religiozni poremećaj; u najvećoj od svih katoličkih zemalja, Španiji, crkva

---

⁴ J. W. Hauer predavao je o Kundalini Yogi u jesen 1932. godine za što je Jung dodao psihološki komentar. Vidi 20. februar 1935. godine. Ali se sada Hauer identifikovao sa nacizmom.

⁵ **Votan i njemačko vjerovanje u sudbinu**, 1935.

je potpuno pobijedena. I to je stari Votan, ne možete mu dati bolje ime, vjetar koji duva i komada stvari u paraparčad. Fašizam u Italiji ponovo je stari Votan; to je tamo dolje sve njemačka krv bez traga Rimljana; oni su Langobardi i svi oni imaju njemački duh. Naravno, Švajcarska je mali izuzetak, znate. Oh, mi smo povezani, ali kao što znate nijesmo toliko ludi.

Prof. Fierz: Želio bih istaći da je jedan od prvih akata kralja Edvarda VIII bio da primi Litvinova koji je jedan od ubica njegovog rođaka. Da se jadni Car može prevrnuti u grobu, on bi to uradio, ali se toga ne treba plašiti jer je spaljen i dobro pokopan. Ne može se prevrnuti, tako da se kralj Edvard ne treba plašiti.⁶

Prof. Jung: To je neka ekonomska mjera poput onog italijanskog upada u Abisiniju. Pa sada, poslije ovog otkrovenja, „Tu je Zaratustra zastao neko vrijeme (mogu razumjeti), i sa ljubavlju pogledao svoje učenike. Zatim nastavi da govori ovako – i glas mu mu se promijenio, (on se promijenio)!

„Ostanite vjerni zemlji, braćo moja, snagom svoje vrline! Neka vaša darujuća ljubav i vaše znanje budu posvećeni značenju zemlje. Ovako vas molim i preklinjem.

Ne dozvolite joj da odleti od zemaljskog i da svojim krilima udara u zidove vječnosti! Ah, uvijek je bilo toliko vrline koja se leteći rasula!

Vratite, kao ja, nazad zemlji vrlinu koja je odlećela dalje – da, nazad, tijelu i životu. Tako ona Zemlji može podariti značenje, ljudsko značenje!

---

⁶ Iako njegov otac, kralj Edvard V, nikad ne bi tako uradio, Edvard VIII je nedugo pošto je preuzeo prijesto primio sovjetskog ambasadora Maksima Litvinova (1875-1951) i imao dugu konverzaciju sa njim, a tada je Litvinov objasnio zašto on smatra da je bilo neophodno ubiti cara Nikolaja II, njegovu suprugu Aleksandru (unuku kraljice Viktorije) i njihovu decu. (Međutim, nikako nije jasno da li je on imao ikakve veze sa egzekucijom). Litvinov je nakon toga rekao novinaru da Edvard „odaje utisak Engleza koji pregleda jedne novine na dan“. (Iz *Time*, 10. februar 1936).

Sto puta su do sada, duh kao i vrlina lećeli dalje i griješili. Avaj, u našem tijelu još stanuju sve one zablude i greške: tu su tijelo i volja postali.

Sto puta su do sada, duh kao i vrlina pokušavali lutati. Da, čovjek je bio pokušaj. Avaj, u nama je utemeljeno mnogo neukosti i greške.

Ne samo razboritost milenija – već takođe i njihovo ludilo prodire u nas. Opasno im je biti nasljednik.

Još uvijek se korak po korak borimo sa ogromnom Šansom, i nad čitavim je čovječanstvom do sada vladala glupost, izostanak smisla.

Dozvolite vašem duhu i vašoj vrlini da budu posvećeni smislu Zemlje, moja braćo: neka iznova bude od vas određena vrijednost svega! Stoga ćete biti borci! Stoga ćete biti stvaraoci“.

Ovaj dio poglavlja jasno pokazuje značenje otkrovenja; naime, Zemlja, tijelo – trebaju da postanu duhovna vrijednost – od vrijednosti koja je prethodno bila prerogativ duha. Dakle, ako se Zemlji i tijelu prizna dignitet duhovne vrijednosti, tada se mora razmotriti njihova posebna suština na isti način kao pitanja i postulati duha koji su prethodno razmotreni, i naravno tada će se mnogo toga što je bilo u vazduhu vratiti sa duhom na Zemlju; mnoge stvari koje su bile u neizvjesnosti, koje su bile na krilima duha, sada će se taložiti u materiji. Vidite, to što ljudi mogu sebe držati u neizvjesnosti razlog je zašto vole živjeti u duhu: mogu živjeti privremeni život s obzirom na zemlju i tijelo; to se može ostvariti u budućnosti, ali za sada su prilično srećni odgađajući to. To je poput gradnje kuće za veliku pticu koja nikad ne slijeće; ako neko nikad ne postaje on može biti bilo đe. Niko nije ovđe i sada ako živi u duhu, i stoga može odgađati svoje probleme. Ali, u trenutku kada je ovđe i sada, počinja da pati, kada pojedinčevo tijelo pati ili kada poli-

tičke ili ekonomske prilike postanu loše, tada ste prisiljeni da prizemljite, i ne prije nego što duh dohvati zemlju uhvaćen je. To je poput ideje o Gnosi, nousu koji posmatra svoje vlastito lice u okeanu; on vidi ljepotu Zemlje i to predivno žensko lice i uhvaćen je, upetljan je u veliki problem svijeta. Da je ostao nous ili pneuma zadržao bi se na krilu, bio bi poput slike Boga koja lebdi nad vodama i nikad ih ne dohvati, ali on ih je dohvatio i tada je počeo ljudski život sa svojom patnjom i ljepotom; svojim rajem i paklom.⁷ Naravno, ono što gnostici predstavljaju u tom kosmogonijskom mitu o raji i paklu, to je ono što se događa u čovjekovom životu, ponovo i ponovo. To je arhetipska slika.

I ono što se ovđe događa stvarno je isto: duh je posmatrao svoju sliku u materiji i bio uhvaćen; to je bio strasni zagrljaj, očigledno trenutak ekstaze i posljedica će biti da je još jedanput upleten sa Zemljom. To se takođe izražava u prilikama našeg vremena i ako uporedite naše preovladavajuće uslove sa uslovima koji su preovladavali prije rata, videćete razliku. Više ne možete putovati iz jedne zemlje u drugu bez pasoša i nemate novca koliko ste imali prije; morate uzeti u obzir da postoji razlika u valuti, nova pravila i Bog zna što – jednostavno ste sputani. Naše mogućnosti su užasno smanjene; naše slobodno kretanje sasvim uobičajenim putevima enormno je ograničeno. Sve je to samo izraz ili simptom onoga što se dogodilo: da ste na neki način u zatvoru na Zemlji. Čovjek je još jednom sišao na Zemlju. Svi govore o smanjivanju i uproščavanju, življenju prirodnijeg i prostijeg života, i to znači približavanje Zemlji.

---

⁷ U **Corpus Hermeticusu**, nous ili razum nose naziv Poimandres, „vidi, ogleda se u vodi ovaj oblik sličan sebi koji se pojavljuje u prirodi, volio je i želio da tamo živi“! Jean Doresse, **Tajna knjiga egipatskih gnostika**, preveo Phillip Mariet, (New York, 1960, str. 2159.

Nekad se moglo priuštiti da se leti uokolo, ali sada maramo ostati ravno na zemlji i vrlo bolno se podšetiti na ovđe i sada. To je prosto spoljašnja manifestacija činjenice da je nous još jedanput sišao sa neba, zagrlio Zemlju i bio uhvaćen na Zemlji. Naravno, u početku taj zagrljaj izgleda divno i čudesno, ali ako razmišljate o posledicama, to više nije tako lijepo. I videćete na kraju Zarastustre – ako ikad stignemo – što se događa kada dođe do plaćanja računa.

Čini se idealnim i lijepim: tijelo je deifikovano, živimo opet ovđe i sada na Zemlji i u njenoj bližoj okolini, i prijatelji smo sa sljedećim stvarima. Ali, sačekajte dok naredne stvari dođu malo bliže i vidite da li možete sa njima ostati prijatelj. To je vrlo upitno. Do sada, ništa osim šanse nije vladalo svijetom, ali budući da se čovjek vratio u svoj prirodni dom na Zemlji, njegov um vlada svijetom, i vidite kako to radi! I više nego ikada mi smo žrtve puke šanse; budući da je rat naša politika, to nije ništa drugo nego jedan veliki kiks. Čovjek se dokazao apsolutno neadekvatnim za rješavanje situacije. Svi su iznenađeni. Niko jasno ne predviđa što će se dogoditi. Zaboravili su sve o prošlosti i ono što su veoma sposobni ljudi u prošlosti znali da će se dogoditi. Dakle, stvorili su situaciju iz koje nas stvarno ništa drugo osim sreće ne može izvesti. Sada Niče misli da će se čovjekov um koji dolazi na Zemlju baviti tom ogromnom šansom i glupošću koja je do sada vladala čovječanstvom, ali glupost je veća nego ikad, nedostatak smisla. To jedinstvo duha i tijela, ili duha i Zemlje, formira nešto od čega će čovjek izgubiti razum zauvijek jer je sasvim neadekvatan. On nikad neće razumjeti što je to. Da je to uradio, znao bi što je život i što je misterija. I mi ne znamo koja je svrha života, mi čak i ne znamo ni da li ima svrhu: sasvim smo sigurni u vjerovanju da je ovaj život samo značajni haos zato što je to ono što vidimo. Može

postojati smisao ovđe i tamo, i samo se možemo nadati da postoji smisao uopšte, ali mi ga uopšte ne znamo.

Jedina stvar koja izgleda potpuno sigurna je da je glavno obilježje šansa, iako su neke stvari očigledno trajan zakon. Govorimo više o zakonu nego što ga se pridržavamo i kad on ne funkcioniše – on nikad ne funkcioniše sasvim – mi kažemo: „Oh, on je samo šansa“. Potcjenjujemo šansu i ne dozvoljavamo da je šansa gospodar. I kada želimo da izgradimo prirodni zakon, mi napravimo laboratorije i vršimo veoma komplikovane eksperimente da bi izbjegli da nas šansa poremeti. Pa, kad se posmatra život na otvorenom, na kratkom protezanju puta, to funkcioniše manje ili više. Vidite, bolje je da vidimo stvari onako kako izgledaju. To je jedina naša stvarnost, i bolja je nego da se ljutimo zbog nepoštovanja zakona, jer oni ne funkcionišu jasno; glavna stvar su kaos i šansa – to je prilično fer slika svijeta. Toliko mnogo razgovaramo o zakonu i razumu zato što želimo da imamo nešto od njih; tako je teško biti razuman, pa je teško primjenjivati zakon. Stoga o govorimo o njima. Mi obično govorimo o stvarima kako treba da budu i mrzimo ljude koji o stvarima govore onako kako one jesu.; „Ti trebaš“, „Ti bi trebao“, daje nam mir umu. Ako nam neko kaže što bi trebali napraviti ili kako reći stvar, razum još uvijek vlada svijetom. Naravno, to ne funkcioniše; stvari uzimaju svoj vlastiti put i mi smo pojedinačno nesposobni da ih ih mijenjamo. Niče kaže: „Dozvolite da vrijednost svega iznova bude od vas određena“. Ali, ko određuje stvari? Da li su ljudi jedinstveni čak i na temu zlatnog standarda, na primjer. Tako Niče kaže: „Stoga ćete biti borci“! Vidite to direktno vodi u destrukciju. „I stoga ćete biti stvaraoci“! Da, kada ste sposobni da nešto stvorite.

Predavanje

19. februar 1936

* * *

Prof. Jung: Dakle, sada ćemo preći na drugi dio **Zaratustre**. Trebali bi proslaviti ovaj trenutak – da smo stigli dovdje. Šećate se, na kraju prvog dijela, kao i na početku, Niče izjavljuje da je Bog mrtav. „Umri su svi bogovi: sada mi želimo da živi natčovjek“. Ovđe imamo jasnu psihologiju; bogovi su umrli i sada nam dozvolite da pozovemo Natčovjeka, čovjeka koji je više nego obični čovjek kako nam je poznat. Vidite, to nije tako daleko od hrišćanske ideje o Sinu čovječjem. Hrist je čovjek, tako da je on Natčovjek, Bog – čovjek; ideja nije dalje evoluirala. Niče savjetuje svojim sljedbenicima da za njim ne trče i da se ne postovjećuju sa njim, i tako sebe ne ponište. Radije bi trebali postati svoji neprijatelji da bi se pronašli; kaže da je bolje da začuti i da njima da šansu. Takođe iza toga postoji tajna namjera: naime, zar ne bi bilo vrijeme za objavu, za pronalaženje Natčovjeka? I uvijek je najbolje sredstvo da pronađete ili stvorite Natčovjeka, da testirate sebe, da odete u vlastitu samoću, da ojačate da biste saznali da li ste sa šansom Natčovjeka. To je ono što ljudi rade kada žele da postanu sveti ili sveci. To su tendencije koje vode u drugi dio; sada ćemo videti što se Zaratustri događa kada ode u svoju samoću. Ovo poglavlje se zove „Dijete sa ogledalom“.

„Nakon ovoga Zaratustra se ponovo vratio u planine, u samoću svoje pećine, i povukao se od ljudi čekajući poput sijača koji je zasadio svoje seme. Međutim, njegova duša postade nestrpljiva i prepuna čežnje za onima koje je volio: jer je još mnogo imao da im da. Ovo je najteže od svega: zatvoriti otvorenu ruku i sačuvati čednost darovaoca“.

Iz ovog pasusa možemo vidjeti jednu od njegovih posebnih teškoća: potrebna mu je bila publika, veoma mnogo. Vrlo je prijatno imati slušaoce – to vam uvijek nešto dokazuje – dok, ako ste sasvim sami gubite samopouzdanje. To je kao da ste postali sve manji i manji i konačno ste samo čestica u nekom užasno proširenom kosmosu, i tada razvijate megalomaniju ili postajete ništavilo. Zato je poželjno imati slušaoce, ako samo radi demonstracije da znate ko ste, da postajete nešto određeno, da ste baš obični kao i drugi ljudi i da živite u svom tijelu. Sav taj ugled gubite kada ste sami. Sada, on posebno pati od činjenice da ne može davati i vrlo jako oseća da treba da preda svoju poruku.

„Tako su u samoći proticali mjeseci i godine, u međuvremenu je rasla njegova mudrost i zadavala mu bol svojim bogatstvom.

Međutim, jednoga jutra on se probudi prije ružičaste zore; dugo je razmišljao na svom ležaju i napokon rekao svom srcu:

Zašto sam se u snu uplašio, tako da sam se probudio? Zar mi nije došlo dijete noseći ogledalo?

„O Zaratustra“ – reče mi dijete – „pogledaj se u ogledalu“!

Ali, kada sam se pogledao u ogledalu vrisnuo sam, i moje srce zalupa: jer nijesam vidio sebe u njemu već đavolju grimasu i podsmijeh.

Zaista, previše dobro razumijem značenje sna i opomenu: moja doktrina je u opasnosti; kukolj želi da se zove pšenica!

Moji su neprijatelji postali toliko moćni i mojem su učenju dali tako nakazan lik da se i moji najdraži moraju stidjeti darova koje im dadoh“.

Što je ovaj komad interpretacije sna?

Mrs. Sigg: To je najužasnija ekstrovertnost da on misli samo na svoju doktrinu.

Prof. Jung: Oh, ne nužno, to je opšte ljudski; to je ono što svi rade ako uopšte imaju doktrinu. Vidite, niko u svom glasu razu-

ma ne bi uzeo takav san, osim ako ne poznaje analitičku psihologiju. Naravno, tada bi se ošetio obaveznim da misli: „Dodavola, što to znači da mi ovo ogledalo pravi takvo lice“? Ali, obično, neobrazovano ljudsko biće koje nije dodirnutu psihologijom požurilo bi da zaključi da mora da ga je neko drugi ocrnio. Loše stvari su uvijek neđe drugo: ja sam dobar, ja nemam đavolje lice. Ali san znači upravo to. On ima đavolje lice zato što se ogleda u umu djeteta. Budući da deca i budale uvijek govore istinu, on mora tako izgledati. Ovo je jednostavno i jasno značenje sna. Ja sam sasvim siguran da je on zaista imao taj san upravo tada; to mu se najvjerojatnije dogodilo kada se povlačio. I postoji stvarni prekid između ova dva dijela **Zaratustre** kada je on opozvan iz te hitre rijeke stvaranja đe je mnogo buke i nemirnih valova. Tada se dolazi do sebe, sve je spokojno, i tada se najvjerojatnije vidi vlastito lice. To je veoma pogodan simbolizam; ogledalo je intelekt ili um i dijete koje nosi ogledalo naravno znači đečji um, jednostani um, tako da se ne može izbjeći zaključak da je dijete kazalo istinu kroz svoje magično ogledalo. Pa, što to znači kad vidi svoje lice kao da je đavolje?

Prof. Reichstein: Zar to ponovo nije odgovor na izjavu da su svi bogovi mrtvi. I onda naravno, prva stvar koja se pojavljuje bio bi đavo.

Prof. Jung: Budući da je Zaratustra Bog, tada mu je nužno suprotna stvar đavo. Takođe, moramo pitati ko govori o bogovima? Ako je to Istočni čovjek, naravno, mi ne moramo pretpostaviti đavola jer Istočni bogovi nijesu ni dobri ni loši; oni se pojavljuju na dva načina, kao dobronamjerni i srditi aspekti. To je posebno jasno kod tibetanskih bogova Mahayana; ali svi hindu bogovi imaju svoje različite aspekte i nema galame oko toga. Sasvim je očito da je dobra i dobronamjerna boginja Kali, s druge strane krvožedno čudovište i da je darovatelj života plo-

donosni bog Shiva, takođe bog potpunog uništenja. To ne čini nikakvu razliku za paradoksalni um Istoka. Ali, za Zapadni um sa svojim posebnim kategorijalnim karakterom to čini sve razlike u svijetu; reći *Bog je đavo* ili *đavo je Bog* smatra se kao blasfemija i bogohuljenje. Jer, ako postoji takvo univerzalno biće kao što je božanstvo, ono treba, mora biti kompletnije od čovjeka, i budući da je čovjek posebno jedinstvo dobrih i loših kvaliteta, onda je tim više takvo univerzalno biće. Veoma poznati njemački protestant⁸ u jednoj od svojih knjiga kaže da Bog može biti samo dobar, sa tim stavljajući strašno ograničenje na Boga; to je kao da je on u dobrotvornoj organizaciji čovječanstva, lišio je Boga polovine njegove moći. Ako je samo dobar, kako može vladati svijetom? I sasvim je pogrešno reći da je sve zlo za dobro. Dakle, više je do toga reći stvari su oboje, dobro i zlo; i možete sumnjati da su uopšte toliko povoljne, zato što je sve više sklono zlu nego dobru.

Međutim, Niče o đavolu ne bi tako otvoreno govorio zato što to nije popularno. Ako je Bog samo dobar, ko proizvodi sve zlo u svijetu? Dakle, svemoguć Bog je očigledno podijeljen – mora da je prepolovi sa đavolom. Bilo bi mnogo više na mjestu da se pretpostavi da je svemoguće božanstvo nadređeno dobru i zlu – „S onu stranu dobra i zla“, kao što Niče tvrdi za Natčovjeka. Tako bi neko svemoguće biće upravljalo zlom; upravljati zlom nije umjetnost, nego je teško upravljati zlom. Platon je to izrazio u svojoj alegoriji o čovjeku u kolima koja vuku dva konja, jedan je dobronamjeren i bijel, a drugi je crn i zlonamjeren i vozač ima sve nevolje ovoga svijeta da njima upravlja.⁹ Dobar je onaj čovjek koji ne zna kako da se sa zlom nosi; dobri ljudi su prosto nesposobni da se nose sa zlom. Dakle, ako je Bog

⁸ Taj teolog je Fridrich Gogerten.

⁹ Vidi, **Fedra**, 246 – 55: Dva konja i kola reprezentuju aspekte psihe.

samo dobar, on je prosto neuk u odnosu na zlo. On ovde ne može dati bilo koji prikaz.

Prof. Fierz: Rekli ste da se nešto moralo dogoditi između prvog i drugog dijela Zaratustre, i u istoriji njegovog života pronašao sam da je na dan kada je završen prvi dio Zaratustre umro Wagner, i Niče je pronašao da je to značajno. Ja mislim da mu je ogledalo takođe pokazalo njegovu lošu stranu jer se zna koliko je bio oduševljen Vagnerom i ta nevolja može imati veze sa činjenicom njegove smrti na taj dan. Šećam se da je jednom kada je igrao Vagnera cijeli dan plakao. Dakle, postojao je rascjep u njegovom umu i mogla je postojati neka veza sa užasnim gubitkom Vagnera koji je svakako bio veliki čovjek, sa svim svojim manama.¹⁰

Prof. Jung: Da, nema sumnje da je to prijateljstvo bilo najvažniji faktor u njegovom životu, zato što je Vagner reprezentovao njegovu osećajnu stranu; i činjenica da je Vagner umro baš u tom trenutku kada je završio Zaratustru lako se može shvatiti kao sudbonosni događaj. Sa Zaratustom Niče stvarno stavlja pečat na svoj život; Zaratustra je bio njegova kob – tada je definitivno prešao na drugu stranu. Stoga, to je tako važno da ovo poglavlje počinje veoma srećnim nagovještajem iz nesvjesnog da bi pažljivo mogao pogledati svoju drugu stranu đe zaista izgleda kao đavo. Ali, on tada pravi užasnu grešku misleći da je neko napao njegovu doktrinu, umjesto da bude prirodan i pretpostavi da treba da vidi đavola u sebi. Vidite, to bi naravno bacilo neku sasvim različitu svjetlost na mnoge stvari koje je doživio, uključujući i njegov odnos sa Vagnerom. Da je bio jedan od običnih hrišćanskih pustinjaka vjerovatno bi mislio da je da mu

---

¹⁰ Niče je sa Richardom Wagnerom imao dug odnos ljubav / mržnja. Njegov najotrovniji napad *Kontra Vagner* izašao je 1895. godine.

je đavo stavio neko užasno lice da bi ga iskušao, i mogao je izvući isti zaključak da je to bila diabolica fraus, đavolja prevara; i pokuša bi da dalje očera đavola projektujući tada svoju tamnu stranu, ne na neku anonimnu gomilu neprijatelja već u određeno postojanje đavola. Dok bi se neki Istočni filosof na to nasmejao i izvukao zaključak da je on vrlo dobar, a da je to njegov drugi aspekt, rekao bi: „Ja nijesam ni ovo ni ono - sve je to iluzija“. Zapravo, psihološki zaključak naravno nije poput Istočnog. Takođe bi bilo jeftino da kažemo: „Ja sam veoma dobar, i naravno ja sam veoma loš: ja sam čovjek koji je indiferentan na takve situacije“. To ne bi išlo zato što su dobro i zlo stvarne sile i ako na trenutak zaboravite da su stvarne, vi ste u đavoljoj kuhinji; jednostavno gubite svoj identitet.

Ne znam koliko je Istočnom filosofu dozvoljeno da izgubi svoj identitet sa ljudskim bićem. Mislim da je dozvoljeno jer stvarno nikad nijesu izgubili iz vida ljudsko biće. Lao Ce je mogao reći da je mogao da bude superioran u odnosu na ljudsko biće, da je bio u pravu i to je ostao, da je bio svjetlost i tama - i da ništa od toga nije bio. Kada se u svojoj velikoj mudrosti povukao iz posla – bio je bibliotekar kod jednog od kraljeva Kine – i nastanio se na zapadnoj padini planine, sa sobom je poveo plesačicu. Toliko je bio u svojoj stvarnosti, nikad nije pobjegao od činjenice o svojoj običnosti, vrlo skromne ljudskosti. Mi bismo pomislili: „Kako nepristojno“! Ali, taj dio ljudskosti bio je tako prirodan da se nije dosađivao; ljudska strana je tako mnogo o tome brinula da se mogao izdvojiti od ljudi. Samo ukoliko živimo kao ljudsko biće, mi se možemo izdvojiti, ukoliko ne možemo prihvatiti dobro i zlo ili ukoliko imamo iluzije o dobru i zlu, mi se ne možemo izdvojiti. Zato je istinska superiornost biti u konfliktu i priznati dobro i zlo. To je daleko superiornije u odnosu na stav u kojem se zamišlja da ste iznad toga

---

rekavši tako. Postoje takvi ljudi. Oni kažu sve je to iluzija, ni ovo ni ono, i uzdignu se dok se ne ošete „šest hiljada stopa iznad dobra i zla“, poput Natčovjeka; ali oni pate nekoliko pakla. Sasvim sam siguran da stari Lao Ce nije patio; vjerovatno je devojka sa njim vremenom poružnjela i tada je patio u razumnoj mjeri, ali on je uzeo kao i sve u vrijeme kada je radio, znate. Takve napomene možete pročitati u Tao – Te – Ćingu. Dakle, prema mojoj ideji Zaratustra bi bio mudar da je pogledao u lice đavola i izvukao drugi zaključak umjesto smiješnog zaključka da je neko ocrnio njegovu predivnu bijelu doktrinu. To je dakle razlog za donošenje nove odluke.

S engleskog preveo i uredio: **Ilija Kapičić**